

# Barbara Grzybowska

---

## Przestrzenna koncentracja innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 91, 45-63

---

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARBARA GRZYBOWSKA

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

## PRZESTRZENNA KONCENTRACJA INNOWACYJNYCH PRZEDSIĘBIORSTW PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W POLSCE

### Wprowadzenie

Trendy rozwojowe krajów wysoko rozwiniętych wskazują, że trwały rozwój może być zagwarantowany jedynie dzięki budowaniu przewagi konkurencyjnej opartej na wiedzy i innowacjach. Zdolność do ich wykorzystywania stanowi jeden z ważniejszych, o ile nie najważniejszy, czynników decydujących o konkurencyjności przedsiębiorstw, ale także regionów oraz krajów, na terenie których prowadzą swoją działalność. Jednak realizacja procesów innowacyjnych nie zawsze kończy się powodzeniem, co czasami wywołuje problemy decyzyjne wśród menedżerów. Według Gary'ego Pisano i Davida Teece<sup>1</sup> kluczowe znaczenie powinien mieć w tym przypadku nie sam fakt stania się coraz bardziej innowacyjnym. Większym wyzwaniem jest bowiem uchwycenie wartości z innowacji z wykorzystaniem dostępnych strategii i mechanizmów. Wdrażanie innowacji nie może być celem samym w sobie i nie powinno być utożsamiane z pewną poprawnością postępowania. Takie podejście, o ile już na samym początku realizacji procesu nie zakończy się

---

<sup>1</sup> G. Pisano, D. Teece, *How to Capture Value from Innovation: Shaping Intellectual Property and Industry Architecture*, „California Management Review” 2007, Vol. 50, No. 1, s. 279.

niepowodzeniem, to ma znikome szanse na to, aby zapewnić sukces organizacji w przyszłości.

Zdolność przedsiębiorstw do generowania i/lub absorpcji nowych rozwiązań decyduje o ich rozwoju. Z kolei na tę zdolność coraz większy wpływ ma umiejętność współdziałania podmiotów zlokalizowanych w bliskiej odległości i tworzący się dzięki temu efekt synergii. Zwiększa się rola regionalnych powiązań między przedsiębiorstwami, ale również i innymi jednostkami z ich otoczenia (instytucjami finansowymi, edukacyjnymi, sektora B+R, konsultingowymi, lokalnymi władzami itp.)<sup>2</sup>. Zwraça na to uwagę m.in. A. Nowakowska<sup>3</sup>, twierdząc, że regionu nie należy już utożsamiać tylko z miejscem lokalizacji działalności gospodarczej. Jest on bowiem inkubatorem innowacji oraz niezbędnym elementem istnienia procesów kreacji, absorpcji i dyfuzji innowacji. Integracja w regionie korzystnie wpisuje się we współczesne zjawisko sieciowych procesów innowacyjnych, któremu mają sprzyjać regionalne systemy innowacji. Współdziałanie w regionie, jak podkreśla R. Cappellin<sup>4</sup>, stanowi niezbędny warunek prowadzenia wspólnych działań także na szczeblu międzynarodowym. W konsekwencji sprzyja również większej otwartości na zagraniczne doświadczenia i wiedzę, przyspieszając zmiany technologiczne lub organizacyjne na poziomie lokalnym. Znaczenie regionu w kontekście przestrzennej koncentracji procesów innowacyjnych znajduje potwierdzenie w praktyce gospodarczej. Z badań nad innowacyjnością przedsiębiorstw w państwach UE wynika bowiem, że na poziomie regionalnym zachodzi znacznie więcej interakcji między elementami systemu innowacyjnego niż na poziomie krajowym<sup>5</sup>.

---

<sup>2</sup> W.M. Gaczek, *Innowacyjność jako czynnik podnoszenia konkurencyjności gospodarki regionu*, w: *Innowacje w rozwoju regionu*, red. tenże, Zeszyty Naukowe nr 57, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005, s. 27.

<sup>3</sup> A. Nowakowska, *Region w tworzeniu zasobów wiedzy i innowacji*, Zeszyty Naukowe nr 480, Ekonomiczne Problemy Usług nr 13, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 142 i nast.

<sup>4</sup> R. Cappellin, *Przewidywany rozwój innowacji i technologii i jej wpływ na procesy przestrzenne w Europie i w Polsce*, w: *Koncepcja polityki przestrzennej kraju*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2004, s. 6.

<sup>5</sup> E. Wojnicka, *Interakcje w procesie innowacyjnym jako czynnik konkurencyjności przedsiębiorstw*, w: *System wspierania gron przedsiębiorczości – publikacja podsumowująca*, red. M. Górzyński, „Studia Europejskie” 2006, nr 5, s. 12.

Wspólna realizacja innowacyjnych przedsięwzięć przez podmioty zlokalizowane w bliskiej odległości nie dotyczy tylko pewnych wybranych rodzajów działalności. Można tu jednak zwrócić uwagę na jej rangę, i potrzebę inicjowania, w tzw. tradycyjnych branżach, charakteryzujących się niższym poziomem techniki. Należy do nich przemysł spożywczy. Są one ze swej natury mniej innowacyjne niż te, które reprezentują wysoką technikę. Zatem skoro skutkiem przestrzennej bliskości podmiotów jest m.in. stymulowanie i wspieranie innowacyjności, to tego typu inicjatywy wydają się w ich przypadku szczególnie pożądane, zwłaszcza że stwarzają im szanse na skuteczne konkurowanie z innymi podmiotami na globalnym rynku. Taki rynek – konkurencyjny i otwarty – oznacza coraz większe zapotrzebowanie na innowacje jako narzędzie tworzenia i utrzymywania przewagi rynkowej.

## 1. Przemysł spożywczy w Polsce

Przemysł spożywczy, ze względu na swoją specyfikę związaną z zaspokajaniem podstawowych potrzeb ludności, jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych rodzajów działalności na świecie. W Europie jest zaliczany do grona najważniejszych i najdynamiczniejszych branż przemysłu. Składa się na niego nieco ponad 300 tys. firm zatrudniających 4 mln pracowników, zaś roczne przychody przekraczają 900 mld euro<sup>6</sup>. W Polsce przemysł spożywczy stanowi jeden z ważniejszych obszarów aktywności gospodarczej. Osiągając przychody na poziomie 150 mln zł i posiadając ponadtrzyprocentowy udział w PKB, należy do wiodących branż w krajowym przemyśle<sup>7</sup>. O jego dużym znaczeniu świadczy także wartość produkcji sprzedanej, która stanowi znaczny odsetek produkcji sprzedanej całego przetwórstwa przemysłowego (w 2010 r. było to 18%)<sup>8</sup>. Jej tempo wzrostu w ostatnich latach było ponad dwuipółrotnie wyższe niż średnia w UE<sup>9</sup>. W gronie 2 tys. największych

<sup>6</sup> *Raising the Bar for Europe's Food Industry*, [http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/index_en.htm) (19.10.2011).

<sup>7</sup> O. Andrzejewska, *Przemysł spożywczy. Wizytówka polskiej gospodarki*, „Fresh & Cool Market” 2008, nr 12, s. 14.

<sup>8</sup> *Mały rocznik statystyczny Polski 2011*, GUS, Warszawa 2011, s. 350.

<sup>9</sup> B. Kępka, *Strategia rozwoju branży spożywczej – plan działania dla województwa zachodniopomorskiego*, [www.wzp.pl/download/index/biblioteka/7599](http://www.wzp.pl/download/index/biblioteka/7599) (19.10.2011).

firm przemysłowych w kraju 10% to podmioty zajmujące się produkcją artykułów spożywczych (łącznie z produkcją napojów oraz wyrobów tytoniowych). Wśród nich najwięcej jest firm mięsnych i mleczarskich<sup>10</sup>.

Przemysł spożywczy w Polsce podlegał w ciągu ostatnich lat licznym przeobrażeniom. Działalność modernizacyjna została wywołana koniecznością dostosowania przedsiębiorstw do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej, a także wstąpieniem Polski w struktury Unii Europejskiej. Było to przyczyną intensywnych działań przedsiębiorców jeszcze w okresie przed akcesją<sup>11</sup>. Jednocześnie ważną rolę w transformacji polskiego sektora żywnościowego odegrały transnarodowe korporacje funkcjonujące na światowym rynku żywności. Miały duży udział w procesach tworzenia konkurencyjnego rynku i umiędzynarodowienia działalności gospodarczej krajowych przedsiębiorstw<sup>12</sup>. Obecnie przemysł spożywczy w Polsce zaliczany jest do europejskiej czołówki pod względem nowoczesności. W dalszym ciągu utrzymuje wysoki poziom inwestowania – w 2010 r. największych inwestycji w przemyśle przetwórczym dokonano właśnie w branży spożywczej. Wyniosły one prawie 4,5 mld zł i stanowiły ok. 16% ogółu nakładów poniesionych w przetwórstwie przemysłowym. Należy przy tym dodać, że była to jedna z zaledwie trzech branż przetwórstwa, w których odnotowano wzrost nakładów inwestycyjnych (w porównaniu z 2009 r.)<sup>13</sup>.

Przystąpienie Polski do UE zmieniło warunki funkcjonowania przedsiębiorstw spożywczych w kraju oraz przyspieszyło ich rozwój. Pozytywne zjawiska, jakie zanotowano, dotyczyły m.in. dynamicznego wzrostu produkcji i sprzedaży. Znacznie zwiększył się eksport produktów rolno-spożywczych (pozwalając Polsce na uzyskanie statusu eksportera netto), dzięki czemu polscy producenci poprawili swoją pozycję konkurencyjną na rynku rozszerzonej Unii. Sukcesy producentów były konsekwencją ich zaangażowania w procesy dostosowujące przedsiębiorstwa do wymagań międzynarodowych rynków. Jednak bezpośrednim źródłem ich przewag konkurencyjnych były znacznie niższe (niż w UE 15) koszty pracy, a w konse-

<sup>10</sup> J. Drożdż, *Rankingowa lista 2000 polskich przedsiębiorstw spożywczych*, „Przemysł Spożywczy” 2010, nr 1 (64), s. 2 i nast.

<sup>11</sup> R. Urban, *Dostosowania polskiego przemysłu spożywczego do warunków Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Rolniczych” 2009, seria G, t. 96, z. 1, s. 7.

<sup>12</sup> P. Chechelski, *Globalizacja w przemyśle spożywczym*, „Realia” 2010, nr 1 (16), 2, s. 7.

<sup>13</sup> *Polska 2011. Raport o stanie gospodarki*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2011, s. 219.

kwencji niższe ceny i koszty produkcji żywności<sup>14</sup>. Przewagi te systematycznie zmniejszają się i w dłuższej perspektywie nie będą w stanie zapewnić przedsiębiorstwom możliwości skutecznego konkurowania. Oznacza to konieczność wykorzystywania, w większym stopniu innych, pozacenowych, źródeł przewagi konkurencyjnej. Należą do nich m.in. jakość, innowacyjność, przedsiębiorczość, a także wiedza i kapitał intelektualny<sup>15</sup>. Jest to szczególnie ważne w warunkach postępujących procesów globalizacji, które nieodłącznie wiążą się z systematycznym ograniczaniem barier w przepływie dóbr, usług, kapitału oraz wiedzy. Towarzyszą temu zmiany oczekiwań konsumentów poszukujących produktów, które korzystnie wpływają na zdrowie, posiadają atrakcyjne cechy sensoryczne, są łatwe do przygotowania<sup>16</sup>. Jednocześnie, nieco paradoksalnie, oczekując nowości, poszukują również produktów tradycyjnych, możliwie najbardziej zbliżonych do świeżego surowca, o małym stopniu przetworzenia. Zaspokajanie tych różnorodnych potrzeb, w lepszy, skuteczniejszy i szybszy sposób niż konkurenci, możliwe jest poprzez systematyczne wdrażanie innowacji. Jest to dla innowacyjnych przedsiębiorstw, traktowanych jako inicjatorzy wzrostu gospodarczego, dużym wyzwaniem, ale również i szansą na trwałą rozwój.

## 2. Założenia metodyczne

Celem opracowania była identyfikacja poziomu oraz zmian w koncentracji innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce w latach 2004–2009. Koncentracja została utożsamiona z przestrzennym rozmieszczeniem przedsiębiorstw na terenie poszczególnych województw w Polsce. Przeprowadzono analizę w ujęciu inter- i intraregionalnym – oba podejścia

---

<sup>14</sup> R. Urban, *Polski sektor żywnościowy w pierwszych latach członkostwa*, w: *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej (synteza)*, red. A. Kowalski, IERiGŻ PIB, Warszawa 2010, s. 79.

<sup>15</sup> Tamże, s. 80.

<sup>16</sup> M. Kosicka-Gębska, *Specyfika produktów żywnościowych*, w: *Handel detaliczny żywnością w Polsce*, red. M. Kosicka-Gębska, A. Tul-Krzyszczuk, J. Gębski, Wyd. SGGW, Warszawa 2011, s. 112.

wykorzystano do określenia zróżnicowania tego zjawiska w regionach<sup>17</sup>. Interregionalny wymiar porównań polegał na przedstawieniu lokalizacji innowacyjnych przedsiębiorstw w podziale na województwa. Natomiast intraregionalny aspekt odnosił się do udziału tych przedsiębiorstw w wewnętrznej strukturze przemysłu każdego z regionów – również w odniesieniu do innowacyjnych firm. Wykorzystano w tym celu wskaźnik lokalizacji (LQ – *location quotient*) oraz analizę przesunięć udziałów (*shift share analysis*). Wskaźnik lokalizacji określa stosunek udziału branży w gospodarce regionalnej (województwa) do udziału branży w gospodarce kraju (obszar referencyjny), którego ten region jest częścią. Obliczono go, stosując wzór<sup>18</sup>:

$$LQ = \frac{E_b^t}{E_b^t} \cdot \frac{E_r^t}{E_r^t}$$

gdzie:

$E_{ib}$  – liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w przemyśle spożywczym  $i$  w obszarze badanym  $b$  (poszczególne województwa) w danym czasie  $t$ ,

$E_b$  – liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w przetwórstwie przemysłowym w obszarze badanym  $b$  w danym czasie  $t$ ,

$E_{ir}$  – liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w przemyśle spożywczym  $i$  w obszarze referencyjnym  $r$  (Polska) w danym czasie  $t$ ,

$E_r$  – liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w przetwórstwie przemysłowym w obszarze referencyjnym  $r$  w danym czasie  $t$ .

Poziom wskaźnika informuje o tym, czy i w którym regionie koncentracja firm jest wyższa ( $LQ > 1$ ), zbliżona ( $LQ = 1$ )<sup>19</sup> lub niższa ( $LQ < 1$ ) niż średnia w obszarze referencyjnym.

Analiza przesunięć jest techniką badania poziomu rozwoju danego obszaru na tle poziomu rozwoju obszaru referencyjnego. Dekomponuje zmianę, w tym przypadku liczby innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu

<sup>17</sup> Pojęcie region ma charakter interdyscyplinarny, istnieje wiele różnych definicji wyjaśniających jego znaczenie. Na potrzeby opracowania regiony zostały utożsamione z jednostkami samorządu terytorialnego – 16 województwami powstałymi w wyniku reformy administracyjnej (od 1.01.1999). W tekście używano zamiennie określeń „region” i „województwo”, traktując je jako tożsame.

<sup>18</sup> *DTI. Business Clusters in the UK – a First Assessment*, Ministry of Science, London 2001, cyt. za: T. Brodzicki, S. Szultka, *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „Organizacja i Kierowanie” 2002, nr 4 (110), s. 48.

<sup>19</sup> Wskaźnik LQ rzadko ma wartość 1, dopuszcza się na ogół jego odchylenie w granicach +/-0,15.

spożywczego, na trzy składniki: potencjał badanego obszaru na tle rozwoju obszaru referencyjnego (PBO), strukturę przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie badanego obszaru (SP) oraz konkurencyjności badanego obszaru (KBO)<sup>20</sup>. Obliczono je z wykorzystaniem następujących formuł:

$$PBO_{ib}^t = \sum E_{ib}^{t-1} \cdot \left( \frac{E_r^t}{E_r^{t-1}} - 1 \right)$$

$$SP_{ib}^t = \sum E_{ib}^{t-1} \cdot \left( \frac{E_{ir}^t}{E_{ir}^{t-1}} - \frac{E_r^t}{E_r^{t-1}} \right)$$

$$KBO_{ib}^t = \sum E_{ib}^{t-1} \cdot \left( \frac{E_{ib}^t}{E_{ib}^{t-1}} - \frac{E_{ir}^t}{E_{ir}^{t-1}} \right)$$

gdzie:

$E_{ib}$  – liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w przemyśle spożywczym  $i$  w obszarze badanym  $b$  (poszczególne województwa) w danym czasie  $t$ ,

$E_{ir}$  – liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w przemyśle spożywczym  $i$  w obszarze referencyjnym  $r$  (Polska), w danym czasie  $t$ ,

$E_r$  – liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w przetwórstwie przemysłowym w obszarze referencyjnym  $r$  w danym czasie  $t$ ,

$t$  – ostatni rok analizowanego okresu (2009),

$t-1$  – pierwszy rok analizowanego okresu (2004).

Przesunięcie całkowite PC, czyli rzeczywiste zmiany liczby innowacyjnych przedsiębiorstw, to suma wartości poszczególnych komponentów:

$$PC = PBO + SP + KBO$$

Należy tu jeszcze dodać, że analiza przesunięć udziałów, jako narzędzie badawcze, nie jest pozbawiona pewnych słabości. Należy do nich m.in. to, że nie wyjaśnia powodów różnic między obszarem badanym a obszarem referencyjnym. Ponadto porównuje się w niej zjawiska (zmienne) opisywane przez dane charakteryzujące tylko początek i koniec analizowanego okresu. Jednak pomimo tego pozwala ona na dokonanie pewnej oceny – na ile regionalne wyniki w zakresie analizowanych zmiennych różnią się (lub nie) od ogólnych tendencji obserwowanych w kraju.

<sup>20</sup> K. Santarek, A. Szerenos, *Ocena funkcjonowania klastrów przemysłowych*, „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*” 2006, nr 12, s. 13.



W analizie diagnostyczno-porównawczej wykorzystano niepublikowane dane Głównego Urzędu Statystycznego pochodzące z ogólnokrajowych, cyklicznych badań działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce. Dotyczyły one liczby innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, w których zatrudnienie przekracza 49 osób. Przyjęto, że przemysł spożywczy to przedsiębiorstwa, które zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD 2007), należą do działu 10 – produkcja artykułów spożywczych. Natomiast innowacyjne przedsiębiorstwo to taka jednostka, która w badanym okresie wprowadziła na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową (nowy lub istotnie ulepszony produkt bądź nowy lub istotnie ulepszony proces)<sup>21</sup>.

### 3. Koncentracja przedsiębiorstw innowacyjnych – wskaźnik lokalizacji

Koncentracja dotyczy przewagi ilościowej danej grupy przedsiębiorstw w całej ich zbiorowości w określonym sektorze gospodarki<sup>22</sup>. Jest na ogół utożsamiona z powstawaniem różnych zgrupowań przedsiębiorstw (np. zrzeszenia, połączenia)<sup>23</sup>. Można ją również rozpatrywać przez pryzmat przestrzennego rozmieszczenia podmiotów prowadzących dany rodzaj działalności. Problematyka ta jest obecna w naukach ekonomicznych (teoria handlu i specjalizacji, nowa teoria handlu), jest również przedmiotem badań geografii ekonomicznej (teorie lokalizacji). Koncentruje się wokół zagadnień związanych m.in. ze specjalizacją (np. krajów, regionów) w określonych rodzajach działalności i szeroko pojętych czynników, które kształtują to zjawisko.

Terytorialne rozmieszczenie działalności wiąże się z pewną bliskością geograficzną przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie jakiegoś obszaru. Taka bliskość sprzyja wymianie doświadczenia i, zgodnie z systemowym podejściem do procesów innowacyjnych, stymuluje innowacyjność. Czasami

---

<sup>21</sup> *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006–2009. Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2010, s. 11.

<sup>22</sup> *Koncentracja w handlu a współpraca producentów i dystrybutorów*, red. M. Strużycki, IRWiK, Warszawa 2000, s. 13.

<sup>23</sup> O. Grabiec, *Formy koncentracji przedsiębiorstw*, w: *Zarządzanie*, red. M. Jabłoński, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas nr 2, OW „Humanitas”, Sosnowiec 2010, s. 58 i nast.

uznawana jest wręcz za jeden z niezbędnych warunków udanych innowacji, chociaż nie zawsze i nie w każdych warunkach<sup>24</sup>. S. Rosenfeld<sup>25</sup> podkreśla, że bezpośrednie kontakty wynikające z bliskości ułatwiają szybsze, skuteczniejsze i tańsze przekazywanie informacji i wiedzy. Intensywna współpraca i wymiana pomysłów z innymi firmami, szczególnie z tej samej branży, oznacza dużo większe szanse na odniesienie rynkowego sukcesu przez nowatorskie, innowacyjne rozwiązania niż wówczas, gdy takiego współdziałania nie ma<sup>26</sup>. W konsekwencji ma to pozytywny wpływ nie tylko na innowacyjność, ale również na konkurencyjność przedsiębiorstw<sup>27</sup>.

Lokalizacja innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce była przestrzennie zróżnicowana. Najwięcej, w skali kraju, było ich w woj. mazowieckim (rysunek 1). Średnio w latach 2004–2009 prawie co piąta firma z branży spożywczej w Polsce, należąca do grona innowacyjnych, prowadziła działalność na terenie tego regionu. Było to aż ponad ośmiokrotnie więcej niż w regionie najniżej sklasyfikowanym w tym uporządkowaniu – woj. lubuskim. Dość znaczny, w porównaniu z pozostałymi województwami, odsetek innowacyjnych przedsiębiorstw odnotowano jeszcze w woj. wielkopolskim i śląskim. Łącznie na terenie tych trzech regionów zlokalizowanych było aż 42% ogólnej liczby innowacyjnych podmiotów tej branży. Jednocześnie województwa te charakteryzują się znaczną koncentracją całego przemysłu spożywczego, nie tylko innowacyjnych podmiotów<sup>28</sup>. To zróżnicowanie lokalizacji oznacza, że w skali całego kraju wkład przedsiębiorstw produkujących artykuły żywnościowe właśnie z tych regionów ma niebagatelne znaczenie w kształtowaniu innowacyjności całej branży spożywczej w Polsce. Pozostałych 13 nie odgrywa tak znaczącej roli, ponieważ ich udział w analizowanej strukturze wahał się od niecałych 8% (woj. małopolskie) do

<sup>24</sup> R.A. Boschma, *Proximity and Innovation. A Critical Assessment*, „Regional Studies” 2005, Vol. 39, No. 1, s. 63 i nast.

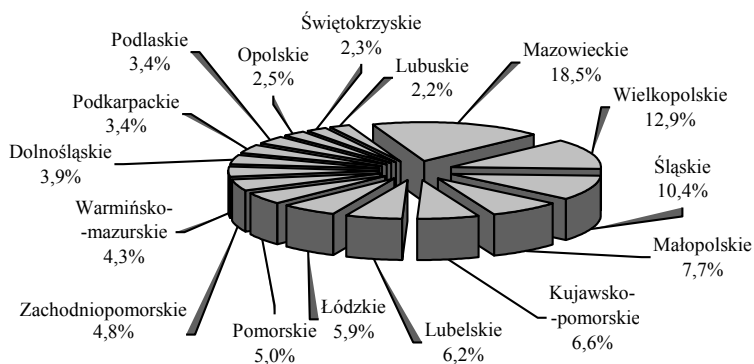
<sup>25</sup> S.A. Rosenfeld, *Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development*, „European Planning Studies” 1997, Vol. 5, No. 1, s. 5.

<sup>26</sup> C. Schmalen, *Erfolgsfaktoren der Markteinführung von Produktinnovationen klein- und mittelständischer Unternehmen der Ernährungsindustrie*, Herbert Utz Verlag, München 2004, s. 38.

<sup>27</sup> E. Wojnicka, *Interakcje w procesie innowacyjnym...*, s. 23.

<sup>28</sup> B. Grzybowska, *Regionalne aspekty lokalizacji przemysłu spożywczego w Polsce*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. 11, z. 4, Warszawa–Poznań–Olsztyn 2009, s. 101 i nast.

zaledwie nieco ponad 2% (woj. opolskie, świętokrzyskie i lubuskie). Należy tu jednak wyraźnie zaznaczyć, że nie można tego traktować w kategoriach prostej zależności: większa liczba innowacyjnych przedsiębiorstw w regionie to wyższy poziom innowacyjności całej branży, którą reprezentują. Byłoby to zbyt dużym uproszczeniem tak złożonego zjawiska, jakim jest innowacyjność, i czynników, które mają wpływ na jego poziom<sup>29</sup>. Niemniej liczba ta może świadczyć o pewnym zaangażowaniu przedsiębiorców (większym bądź mniejszym) w procesy związane z wdrażaniem innowacyjnych rozwiązań, co wynika m.in. już z samej definicji przedsiębiorstwa innowacyjnego. Jest to również istotne z punktu widzenia potencjału regionów, który determinuje ich rozwój.



Rysunek 1. Regionalna struktura innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce (średnio w latach 2004–2009)

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS-u.

<sup>29</sup> Dla porównania można przytoczyć wyniki analizy innowacyjności przemysłu spożywczego opartej na syntetycznym wskaźniku SWI (w grupie przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 49 pracowników), na podstawie którego pogrupowano województwa na te o najwyższym, średnim, niskim i bardzo niskim poziomie innowacyjności tej branży (wyniki dotyczyły tylko jednego roku – 2009). Do I grupy zaliczono (wg malejącej wartości SWI) woj. mazowieckie i małopolskie, do II – podlaskie, zachodniopomorskie, śląskie, świętokrzyskie, kujawsko-pomorskie; do III – opolskie, wielkopolskie, lubelskie, warmińsko-mazurskie, lubuskie, podkarpackie, pomorskie; do IV – dolnośląskie i łódzkie. Źródło: B. Grzybowska, *Regionalne aspekty aktywności innowacyjnej przemysłu spożywczego*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. 13, z. 2, Warszawa–Poznań–Wrocław 2011, s. 121. Kolejność ta zatem nie jest zbieżna z klasyfikacją regionów dokonaną na podstawie przestrzennej koncentracji innowacyjnych przedsiębiorstw.

O ile z punktu widzenia całego kraju woj. mazowieckie czy wielkopolskie to liderzy klasyfikacji regionów dokonanej w oparciu o strukturę innowacyjnych podmiotów przemysłu spożywczego, to zmiana płaszczyzny odniesienia do poziomu województwa już tę klasyfikację zmienia (tabela 1). Intraregionalny wymiar porównań wskazuje, że największy udział innowacyjnych firm przemysłu spożywczego wśród ogółu innowacyjnych podmiotów całego przetwórstwa przemysłowego (średnio w latach 2004–2009) odnotowano w woj. lubelskim. Był on znacznie wyższy od analogicznej relacji ogółem w kraju. Jest to niewątpliwie efektem dużej dostępności surowców niezbędnych do rozwoju przemysłu spożywczego w tym regionie. Wśród nich uwagę zwraca zwłaszcza przetwórstwo owoców i warzyw (liczne grupy producenckie), zbóż (m.in. Lubella S.A.), mleka (m.in. spółdzielnie mleczarskie m.in. w Krasnymstawie, Lublinie, Piaskach), mięsa (m.in. Zakłady Mięsne Łmeat Łuków S.A., Zakład Przetwórstwa Mięsnego Jarosławiec), ale również zielarstwo (Herbapol Lublin S.A. – lider polskiego rynku zielarskiego), wykorzystywanie licznych złóż wód mineralnych (m.in. Nałęczowianka Sp. z o.o. w Nałęczowie), a w ostatnich latach także rozwój produkcji żywności ekologicznej (Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności”)<sup>30</sup>.

Ponadprzeciętny poziom koncentracji innowacyjnych firm, w odniesieniu do obszaru referencyjnego, wystąpił jeszcze w czterech regionach: woj. zachodniopomorskim, podlaskim, mazowieckim i wielkopolskim<sup>31</sup>. Są to również regiony z tradycjami w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego. Przedstawiając powyższą sytuację przez pryzmat wewnętrznej struktury przemysłu w tych regionach, należy stwierdzić, że w woj. lubelskim prawie co trzecie innowacyjne przedsiębiorstwo przetwórstwa przemysłowego zajmowało się produkcją artykułów spożywczych, w zachodniopomorskim, podlaskim i mazowieckim – co czwarte, a w wielkopolskim – co szóste. Wskazuje to, przynajmniej z lokalizacyjnego punktu widzenia, na ich specjalizację w produkcji artykułów spożywczych większą niż w pozostałych regionach<sup>32</sup>.

<sup>30</sup> <http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=1074> (19.10.2011).

<sup>31</sup> Jak zaznaczono, wskaźnik LQ rzadko na wartość 1; po uwzględnieniu odchylenia, jakie standardowo przyjmuje się dla tej wartości (+/-0,15), woj. wielkopolskie zamyka listę regionów, które charakteryzują się ponadprzeciętną koncentracją innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego.

<sup>32</sup> Specjalizacja wiąże się z intensywnym rozwojem pewnych rodzajów działalności i ich przewagą nad pozostałymi. W opracowaniu skoncentrowano się tylko na przemyśle spożywczym, zatem niemożliwe jest porównanie tej branży z innymi. Przyjmuje się jednak, że  $LQ > 1,25$  wskazuje na wysoki stopień regionalnej specjalizacji.

W praktyce wiąże się to z powstawaniem nadwyżek w produkcji artykułów spożywczych, które po zaspokojeniu lokalnego popytu są przeznaczane do sprzedaży na rynkach poza granicami regionów.

Tabela 1

Wskaźnik lokalizacji innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w województwach w Polsce w latach 2004–2009

| Lp. | Województwo         | Poziom wskaźnika w roku: |      |      |      |      |      | Średnio w latach 2004–2009 |
|-----|---------------------|--------------------------|------|------|------|------|------|----------------------------|
|     |                     | 2004                     | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 |                            |
| 1   | Lubelskie*          | 1,62                     | 1,72 | 1,75 | 1,69 | 1,84 | 1,48 | 1,68                       |
| 2   | Zachodniopomorskie  | 1,54                     | 1,63 | 1,07 | 1,66 | 1,67 | 1,62 | 1,53                       |
| 3   | Podlaskie           | 1,71                     | 1,44 | 1,21 | 1,28 | 1,69 | 1,60 | 1,49                       |
| 4   | Mazowieckie         | 1,33                     | 1,40 | 1,45 | 1,66 | 1,27 | 1,32 | 1,40                       |
| 5   | Wielkopolskie       | 1,02                     | 1,19 | 1,05 | 1,13 | 1,27 | 1,26 | 1,15                       |
| 6   | Kujawsko-pomorskie  | 1,15                     | 1,00 | 1,01 | 1,13 | 1,20 | 1,21 | 1,12                       |
| 7   | Warmińsko-mazurskie | 1,14                     | 0,98 | 0,97 | 1,09 | 1,13 | 1,15 | 1,08                       |
| 8   | Małopolskie         | 1,12                     | 0,98 | 1,18 | 0,84 | 1,00 | 1,23 | 1,06                       |
| 9   | Lubuskie            | 0,70                     | 0,84 | 0,87 | 1,19 | 1,04 | 0,81 | 0,91                       |
| 10  | Opolskie            | 0,88                     | 0,80 | 0,84 | 0,74 | 0,84 | 0,98 | 0,85                       |
| 11  | Pomorskie           | 0,83                     | 0,98 | 0,86 | 0,69 | 0,91 | 0,73 | 0,83                       |
| 12  | Świętokrzyskie      | 0,98                     | 1,02 | 0,47 | 0,90 | 0,91 | 0,54 | 0,80                       |
| 13  | Łódzkie             | 0,98                     | 0,79 | 0,91 | 0,68 | 0,72 | 0,58 | 0,78                       |
| 14  | Śląskie             | 0,73                     | 0,68 | 0,73 | 0,71 | 0,63 | 0,86 | 0,72                       |
| 15  | Podkarpackie        | 0,66                     | 0,61 | 0,66 | 0,54 | 0,61 | 0,52 | 0,60                       |
| 16  | Dolnośląskie        | 0,41                     | 0,54 | 0,73 | 0,41 | 0,42 | 0,48 | 0,50                       |

\* Kolejność województw według malejącego poziomu wskaźnika LQ średnio w latach 2004–2009.

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS-u.

W tych województwach, w których poziom LQ oscylował wokół 1 (z przyjmowaną standardowo tolerancją  $\pm 0,15$ ), koncentracja innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego nie różniła się od tej, jaką można było zaobserwować przeciętnie w Polsce. Natomiast w sześciu ostatnich województwach wymienionych w tabeli 1 LQ osiągnął poziom poniżej 0,85, co wskazuje na znacznie niższą koncentrację innowacyjnych przedsiębiorstw spożywczych w tych regionach niż w obszarze referencyjnym. Dla przykładu

w woj. dolnośląskim wartość wskaźnika (średnio w latach 2004–2009) była ponad trzykrotnie niższa niż w woj. lubelskim. W regionie tym przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego stanowiły zaledwie 8% podmiotów przetwórstwa przemysłowego, podczas gdy średnio w Polsce było to dwukrotnie więcej, a w woj. lubelskim – ponad trzykrotnie więcej. Należy tu jeszcze wspomnieć o woj. śląskim. O ile w skali kraju przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego, zlokalizowane w tym regionie, stanowiły 10% ogółu takich podmiotów w kraju (rysunek 1), to w wewnętrznej strukturze przetwórstwa przemysłowego tego województwa branża spożywcza miała znacznie mniejsze znaczenie – poziom koncentracji był stosunkowo niski zarówno w porównaniu z liderami (np. dwukrotnie niższy niż w woj. lubelskim), jak i ze średnią dla kraju. Zatem trudno w przypadku tego regionu, jak i pięciu pozostałych zamykających zestawienie w tabeli 1, mówić o specjalizacji w kierunku branży spożywczej czy nawet o dużym jej znaczeniu w gospodarce każdego z nich.

#### **4. Zmiany liczby innowacyjnych przedsiębiorstw – analiza przesunięć udziałów**

Analiza przesunięć udziałów jest techniką badania poziomu rozwoju danego obszaru na tle obszaru referencyjnego. Umożliwiła identyfikację zmian liczby innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, które były wynikiem ogólnokrajowej koniunktury (czynnik udziału), ogólnego zachowania branży na szczeblu krajowym (czynnik mieszany przemysłowy) oraz zachowania tej branży w regionie (czynnik przesunięć regionalny)<sup>33</sup>.

Pierwszy z komponentów, potencjał województw (PBO) określany również jako tzw. *national share*, dotyczy zmian liczby innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w poszczególnych województwach przy założeniu, że rozwijają się one w takim samym, lub podobnym, tempie jak obszar referencyjny (przemysł w Polsce)<sup>34</sup>. Z danych przedstawionych w tabeli 2 wynika, że gdyby taka zbieżność zachodziła wówczas w 2009 roku (w porównaniu z 2004), łączna liczba innowacyjnych firm branży spożywczej

<sup>33</sup> S. Barrios, M. Mas, E. Navajas, J. Quesada, *Mapping the ICT in EU Regions: Location, Employment, Factors of Attractiveness and Economic Impact*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, s. 96–97.

<sup>34</sup> K. Santarek, A. Szerenos, *Ocena funkcjonowania...*, s. 13.

powinna zmniejszyć się aż o ok. 150 podmiotów (w rzeczywistości spadek był znacznie większy – o 285 przedsiębiorstw). Zatem to, że nie udało się zwiększyć, a przynajmniej utrzymać tej liczby na podobnym poziomie, wynikało w dużej mierze z obniżenia tempa rozwoju krajowego przetwórstwa przemysłowego.

Tabela 2

Komponenty analizy przesunięć udziałów liczby innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w województwach w Polsce w latach 2004–2009

| Lp. | Województwo         | Poziom składowych: |        |       | Rzeczywista zmiana (PC) |
|-----|---------------------|--------------------|--------|-------|-------------------------|
|     |                     | PBO                | SP     | KBO   |                         |
| 1   | Dolnośląskie        | -4,3               | -3,9   | 4,2   | -4,0                    |
| 2   | Kujawsko-pomorskie  | -10,5              | -9,4   | 4,9   | -15,0                   |
| 3   | Lubelskie           | -9,6               | -8,6   | -5,8  | -24,0                   |
| 4   | Lubuskie            | -2,7               | -2,5   | 0,2   | -5,0                    |
| 5   | Łódzkie             | -11,2              | -10,0  | -11,8 | -33,0                   |
| 6   | Małopolskie         | -12,6              | -11,3  | 1,8   | -22,0                   |
| 7   | Mazowieckie         | -25,6              | -22,9  | -3,5  | -52,0                   |
| 8   | Opolskie            | -3,9               | -3,5   | 1,4   | -6,0                    |
| 9   | Podkarpackie        | -5,3               | -4,7   | -1,0  | -11,0                   |
| 10  | Podlaskie           | -5,3               | -4,7   | 0,0   | -10,0                   |
| 11  | Pomorskie           | -7,1               | -6,4   | -1,5  | -15,0                   |
| 12  | Śląskie             | -16,7              | -14,9  | 2,6   | -29,0                   |
| 13  | Świętokrzyskie      | -4,5               | -3,9   | -4,6  | -13,0                   |
| 14  | Warmińsko-mazurskie | -6,9               | -6,1   | -4,0  | -17,0                   |
| 15  | Wielkopolskie       | -17,5              | -15,6  | 13,1  | -20,0                   |
| 16  | Zachodniopomorskie  | -6,9               | -6,1   | 4,0   | -9,0                    |
|     | Ogółem              | -150,5             | -134,5 | 0,0   | -285,0                  |

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS-u.

Należy dodać, że w porównaniu z pozostałymi składowymi (SP i KBO) PBO wydaje się mieć największe znaczenie. Dotyczy to wszystkich województw, ponieważ komponent charakteryzujący potencjał w każdym z nich ma ujemne wartości. Z punktu widzenia skali zmian w największym stopniu dotyczyło to tych województw, na terenie których było najwięcej innowacyjnych przedsiębiorstw (woj. mazowieckie, wielkopolskie, śląskie). Jednak taką sytuację dotkliwie odczuły także inne, ponieważ ta liczba niepowstałych firm (niższa niż w wymienionych regionach) stanowiła w ich przypadku znaczny

odsetek rzeczywistych zmian (aż w sześciu przekroczył on 50%). Tylko w woj. dolnośląskim można dostrzec symptomy zbieżności, ponieważ przy założeniu jednakowego tempa rozwoju branży spożywczej w tym regionie i przemysłu ogółem w kraju liczba innowacyjnych firm powinna zmniejszyć się o cztery podmioty i taka była również rzeczywista zmiana.

Strukturalny komponent całkowitego przesunięcia (składowa SP, tzw. *industry mix*) dotyczy zmian w branży spożywczej w regionie wywołanych zjawiskami zachodzącymi w przemyśle spożywczym w skali kraju. Dodatnia wartość wskaźnika oznacza, że badany obszar rozwija się szybciej niż obszar referencyjny<sup>35</sup>. Jednak w analizowanych latach w żadnym z województw nie zanotowano dodatniej wartości komponentu SP. Wskazuje to na mniej korzystną strukturę podmiotów w regionach niż ogółem w kraju. Konsekwencją różnic w strukturze branżowej przemysłu w poszczególnych województwach, w porównaniu z ogólną sytuacją w Polsce, są pewne niewykorzystane szanse rozwoju. Spowodowały one m.in. to, że nie powstała określona liczba innowacyjnych podmiotów. Największe braki z tego tytułu odnotowano ponownie na terenie woj. mazowieckiego (nie powstało ok. 23 przedsiębiorstw), wielkopolskiego (nie powstało 16 przedsiębiorstw) i śląskiego (nie powstało 15 przedsiębiorstw).

Trzeci komponent (składowa KBO, tzw. *regional shift*) to ta część całkowitego przesunięcia (PC), która wskazuje na zmianę (wzrost lub spadek) liczby innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego spowodowaną pozycją konkurencyjną tej branży w regionie. Stanowi różnicę między wskaźnikiem wzrostu w regionie a wskaźnikiem wzrostu obliczonym dla obszaru referencyjnego. Jeżeli przemysł spożywczy w danym województwie rozwija się szybciej niż ogółem w Polsce, to wartość KBO jest dodatnia<sup>36</sup>. To z kolei oznacza, że branża spożywcza w takim regionie jest konkurencyjna w stosunku do przemysłu spożywczego w kraju. Taka sytuacja wystąpiła w połowie województw, przy czym w zasadzie tylko w przypadku woj. wielkopolskiego można mówić o relatywnie silnej pozycji konkurencyjnej tej branży. W wyniku przewagi, jaką posiadał przemysł spożywczy w tym regionie, szacowana liczba innowacyjnych przedsiębiorstw zwiększyła się o 13. Chociaż w sumie nie spowodowało to ogólnego zwiększenia liczby innowacyjnych podmiotów

<sup>35</sup> Tamże, s. 13.

<sup>36</sup> Tamże.



produkujących artykuły spożywcze, bowiem w rzeczywistości zmniejszyła się ona o 20, to z pewnością złagodziło negatywny wpływ dwóch poprzednich elementów – koniunkturalnych zmian w przemyśle w kraju (PBO) oraz regionalnej struktury przemysłu (SP). Ten komponent przesunięcia całkowitego korzystnie świadczy również o innych regionach. Chociaż poziom zmian (oczekiwany wzrost liczby przedsiębiorstw) nie był tak duży, to jednak dodatnie wartości KBO wskazują na pewne pozytywne symptomy dotyczące konkurencyjności innowacyjnych podmiotów przemysłu spożywczego zlokalizowanych na ich terenie. Może to bowiem wskazywać na posiadanie pewnych cech, które odróżniają je od konkurentów. Ich wykorzystywanie w praktycznej działalności stanowi o ich rynkowej sile i przewadze nad innymi podmiotami. Dlatego ten czynnik (konkurencyjność badanego obszaru) jest dość często uznawany za składnik analizy *shift share* o najważniejszym znaczeniu.

## Podsumowanie

Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w Polsce należą do grona europejskich liderów pod względem nowoczesności. Jest to z jednej strony skutkiem przedakcesyjnych działań modernizacyjnych dostosowujących je do wymogów obowiązujących w krajach UE, a z drugiej – utrzymującego się w dalszym ciągu wysokiego poziomu inwestowania, który w konsekwencji zwiększył możliwości produkcyjne i eksportowe firm. Zdecydowana większość innowacyjnych przedsiębiorstw tej branży prowadziła działalność na terenie woj. mazowieckiego, wielkopolskiego i śląskiego. Jednak w wewnętrznej strukturze gospodarki tych województw przedsiębiorstwa produkujące artykuły spożywcze nie mają na tyle dużego znaczenia, aby mogły one zachować pozycje liderów w ogólnokrajowej klasyfikacji regionów. Potwierdza to intraregionalny wymiar porównań. Wynika z niego, że najwyższy poziom przestrzennej koncentracji innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, w odniesieniu do obszaru referencyjnego, wystąpił w woj. lubelskim. O wysokim stopniu regionalnej specjalizacji w kierunku branży spożywczej można mówić także w odniesieniu do woj. zachodniopomorskiego, podlaskiego, mazowieckiego i wielkopolskiego.

Zmiany liczby innowacyjnych podmiotów przemysłu spożywczego były

konsekwencją wpływu ogólnokrajowych tendencji gospodarczych (PBO), struktury regionalnej przedsiębiorstw (SP) oraz ich pozycji konkurencyjnej (KBO). Wkład każdego z tych elementów w rzeczywiste zmiany nie był jednakowy. Innowacyjne przedsiębiorstwa okazały się dość podatne na zjawiska zachodzące w krajowym przemyśle, które były efektem zmian ogólnych, koniunkturalnych. To, że w 2009 roku nie udało się zwiększyć liczby innowacyjnych jednostek, a przynajmniej utrzymać jej na poziomie z 2004 roku, wynikało w dużej mierze z obniżenia tempa rozwoju krajowego przetwórstwa przemysłowego.

## Literatura

- Andrzejewska O., *Przemysł spożywczy. Wizytówka polskiej gospodarki*, „Fresh & Cool Market” 2008, nr 12.
- Barrios S., Mas M., Navajas E., Quesada J., *Mapping the ICT in EU Regions: Location, Employment, Factors of Attractiveness and Economic Impact*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007.
- Boschma R.A., *Proximity and Innovation. A Critical Assessment*, „Regional Studies” 2005, Vol. 39, No. 1.
- Cappellin R., *Przewidywany rozwój innowacji i technologii i jej wpływ na procesy przestrzenne w Europie i w Polsce*, w: *Koncepcja polityki przestrzennej kraju*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2004.
- Chechelski P., *Globalizacja w przemyśle spożywczym*, „Realia” 2010, nr 1 (16), 2.
- Drożdż J., *Rankingowa lista 2000 polskich przedsiębiorstw spożywczych*, „Przemysł Spożywczy” 2010, nr 1 (64).
- DTI. Business Clusters in the UK – a First Assessment*, Ministry of Science, London 2001, cyt. za: T. Brodzicki, S. Szultka, *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „Organizacja i Kierowanie” 2002, nr 4 (110).
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006–2009. Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2010.
- Gaczek W.M., *Innowacyjność jako czynnik podnoszenia konkurencyjności gospodarki regionu*, w: *Innowacje w rozwoju regionu*, red. W.M. Gaczek, Zeszyty Naukowe nr 57, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005.
- Grabiec O., *Formy koncentracji przedsiębiorstw*, w: *Zarządzanie*, red. M. Jabłoński, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas nr 2, OW „Humanitas”, Sosnowiec 2010.
- Grzybowska B., *Regionalne aspekty lokalizacji przemysłu spożywczego w Polsce*,

- Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. 11, z. 4, Warszawa–Poznań–Olsztyn 2009.
- Grzybowska B., *Regionalne aspekty aktywności innowacyjnej przemysłu spożywczego*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. 13, z. 2, Warszawa–Poznań–Wrocław 2011.
- Kępką B., *Strategia rozwoju branży spożywczej – plan działania dla województwa zachodniopomorskiego*, [www.wzp.pl/download/index/biblioteka/7599](http://www.wzp.pl/download/index/biblioteka/7599) (19.10.2011).
- Koncentracja w handlu a współpraca producentów i dystrybutorów*, red. M. Strużycy, IRWiK, Warszawa 2000.
- Kosicka-Gębska M., *Specyfika produktów żywnościowych*, w: *Handel detaliczny żywnością w Polsce*, red. M. Kosicka-Gębska, A. Tul-Krzyszczuk, J. Gębski, SGGW, Warszawa 2011.
- Mały rocznik statystyczny Polski 2011*, GUS, Warszawa 2011.
- Nowakowska A., *Region w tworzeniu zasobów wiedzy i innowacji*, Zeszyty Naukowe nr 480, Ekonomiczne Problemy Usług nr 13, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
- Pisano G., Teece D., *How to Capture Value from Innovation: Shaping Intellectual Property and Industry Architecture*, „California Management Review” 2007, Vol. 50, No. 1.
- Polska 2011. Raport o stanie gospodarki*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2011.
- Raising the Bar for Europe's Food Industry*. [http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/index_en.htm) (19.10.2011).
- Rosenfeld S.A., *Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development*, „European Planning Studies” 1997, Vol. 5, No. 1.
- Santarek K., Szerenos A., *Ocena funkcjonowania klastrów przemysłowych*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2006, nr 12.
- Schmalen C., *Erfolgsfaktoren der Markteinführung von Produktinnovationen klein- und mittelständischer Unternehmen der Ernährungsindustrie*, Herbert Utz Verlag, München 2004.
- Urban R., *Polski sektor żywnościowy w pierwszych latach członkostwa*, w: *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej (synteza)*, red. A. Kowalski, IERiGŻ PIB, Warszawa 2010.
- Urban R., *Dostosowania polskiego przemysłu spożywczego do warunków Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Rolniczych” 2009, seria G, t. 96, z. 1.
- Wojnicka E., *Interakcje w procesie innowacyjnym jako czynnik konkurencyjności przedsiębiorstw*, w: *System wspierania grup przedsiębiorczości – publikacja podsumowująca*, red. M. Górczyński, „Studia Europejskie” 2006, nr 5.

---

**Summary**

The most innovative enterprises of food industry in Poland, employing over 49 employees, are located in mazowieckie, wielkopolskie and śląskie voivodeships. However, above-average concentration of these entities, as compared to the overall situation in the country, is mainly found in the lubelskie voivodeship and subsequently – zachodniopomorskie, podlaskie and mazowieckie. Innovative companies have proven to be quite susceptible to cyclical phenomena in domestic industry. The fact that in 2009 failed to increase the number of innovative units, or at least maintain its level of 2004, resulted largely from a reduction in the rate of development of the domestic manufacturing.